

Sociálna téma (alkoholizmus) v slovenskej próze

Realizmus v slovenskej literatúre sa rozvinul v 80.-90. rokoch 19. storočia, teda oproti európskemu sa o polstoročie oneskoril. Súviselo to so zlou hospodárskou a kultúrnou situáciou na Slovensku (bieda, nezamestnanosť => vystáholectvo). Na Slovensku bol nedostatok kultúrnych a vzdelávacích inštitúcií, až do r. 1948 u nás nebola žiadna slovenská stredná ani vysoká škola.

V **centre pozornosti** mladej generácie spisovateľov už neboli historické témy, ale **súčasnosť a jej problémy**.

Spisovatelia vychádzali z **vlastných skúseností a zážitkov**, snažili sa pravdivo a čo najvernejšie zobrazit skutočnosť.

Zamerali sa hlavne na **analýzu charakterov**, svoje postavy už neidealizovali ako spisovatelia v období romantizmu, hrdinami ich diel nebol výnimočný hrdina, ale obyčajný človek.

Rozvíja sa najmä próza, obzvlášť dedinská poviedka a spoločenská novela, v poézii vystriedala sylabický (slabikový) verš zložitejšia sylabotonická prozódia.

Realizmus v slovenskej literatúre sa člení na **dve fázy**

– na **opisný a na kritický realizmus**.

Opisný realizmus

1. fáza (vlna) realizmu sa rozvíjala v 80. rokoch 19. storočia. K predstaviteľom opisného realizmu patria:

-SVETozár HURBAN-VAJANSKÝ, PAVOL ORSZÁGH-HVIEZDOSLAV, MARTIN KUKUČÍN, ELENA MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, TERÉZIA VANSOVÁ

V tvorbe staršej generácie realistov mala ešte dôležitú úlohu tematika zemianstva a problematika národného útlaku. Ústredným problémom ich diel bola otázka, či v čele národnoobraného zápasu má stáť zemianstvo, alebo ľud (podľa Vajanského, Šoltésovej a Vansovej zemianstvo, podľa Hviezdoslava a Kukučina ľud).

Znaky 1. vlny realizmu:

- poézia – dominuje sylabotonický veršový systém (veršový systém s ustáleným počtom slabík a s rovnakým umiestnením prízvukov vo veršoch),
- forma: veľké lyrické cykly a lyrickoepické skladby,
- próza – žáner: kresba, črta, poviedka, novela, román (považuje sa za vrchol tvorivého úsilia),
- **témy: príklon k súčasným témam, opisujú materiálne bohatstvo, podnikateľskú činnosť, alkoholizmus, zobrazujú dedinskú tematiku, ale ešte nesiahli na tabuizované témy, videli len čistotu, neskazenosť slovenského ľudu a tým sa snažili povzniesť slovenský národ,**
- pohľad na skutočnosť je vonkajší, bez preniknutia do hĺbky, zobrazenie zemianstva a jeho úlohy v spoločnosti,
- propagácia slovenčiny, orientácia na hovorový jazyk,
- dráma – najmenej rozvinutý literárny druh.

Kritický realizmus

2. fázu (vlnu) realizmu predstavuje tvorba **mladšej generácie** spisovateľov, ktorá **vstúpila do literatúry v 90. rokoch 19. storočia**. Títo spisovatelia priniesli **kritickejší pohľad** na spoločnosť, nové témy, nové problémy. **Ich hrdinom už nebol zeman, ale chudobný človek**, obyčajne z najbiednejších, najchudobnejších vrstiev. Boli to skutočné, reálne postavy odpozorované zo života.

V druhej fáze realizmu prevládala najmä krátka próza – čiže poviedky a novely – s dedinskou tematikou. K najvýznamnejším predstaviteľom kritického realizmu patria:

-JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ, BOŽENA SLANČÍKOVÁ-TIMRAVA, ĽUDMILA PODJAVORINSKÁ a svojou predprevratovou tvorbou i JANKO JESENSKÝ a LADISLAV NÁDAŠI-JÉGÉ.

Znaky 2. vlny realizmu:

- témy básní: vnútorný citový život lyrického subjektu,
- **próza: záujem o vnútorný život človeka, zameranie sa na jeho sociálnu situáciu, úsilie analyzovať skutočnosť,**
- **diela podávajú neprikrášlený obraz o živote najnižších ľudových vrstiev – kritika negatívnych javov, akými bol aj alkoholizmus**
- autori prenikajú do psychiky jednotlivca, zobrazujú citové drámy zo sklamaných očakávaní a nesplnených túžob,

M. Kukučín – Rysavá jalovica

téma alkoholizmu, láskavý humor

V tomto diele sa zamerá (ako aj v celej svojej tvorbe) najmä na dedinských ľudí, ktorých dôkladne poznal. Na jednej strane vyzdvihoval ich pracovitosť, ale na druhej strane kritizoval alkoholizmus dedinských ľudí. Poviedky majú humorné ladenie a šťastný koniec, výnimka Neprebudený.

Dej tejto poviedky sa odohráva koncom 19. storočia v slovenskej dedine Adamovciach a je humoristicky spracovaný. Námet čerpal M. K. zo skutočného príbehu. V tejto poviedke poukazuje na život na dedine, na chudobu a pijatiku. Hlavnými postavami sú Adam a Eva Krtovci a ich susedia a zároveň aj kmotrovci Adam a Eva Trnkovci.

Členenie: 7 kapitol

Hlavná myšlienka: Treba žiť múdro a hlavne triezvo, lebo pijanstvo oberá ľudí o rozum.

Téma: Žena pošle svojho muža – kapčiara za zárobkom a kúpou kravy. No on sa vráti opitý, bez peňazí i bez kravy.

Dej:

Je to obraz o živote dvoch susedov, Adama Krta a Adama Trnku z dediny Adamovce. Obaja kedysi veľmi dobre spolu vychádzali - veď sa aj stali kmotrmi ale pred dvoma rokmi sa veľmi pohnevali kvôli kohútovi a koze.

Už dva roky nepadlo medzi kmotrovcami ani slovo a nebyť toho, že sa stretli na jarmoku v mestečku Mrhanove, neboli by na seba prehovorili hádam ani do smrti. Prvý sa prihovril Krt. (Keby bol triezvy, tak by to nebol urobil). Videl, ako si Trnka vedie peknú, tučnú jalovicu. Tá sa mu tak zapáčila, že celkom zabudol na kozu aj na kohúta a za krátku chvíľu kravu zakúpil. A pretože obidvaja Adamovia mali doma veľmi prísne ženy, ktoré im ani zďaleka nedovolili vypiť si toľko, koľko sa im žiadalo, odložili si potajomky peniaze - vraj na horšie časy. Nakoniec, keď už všetko v krčme zapili, tak ako sa patrí, išli sa

pozrieť aj na čerstvo predanú a kúpenú jalovicu, ktorú priviazali o podobločnicu na krčme. Ale jalovica tam nebola. Adam Krt vedel, že bez jalovice sa nebude môcť ukázať svojej Eve na oči. A tak sa pustil do hľadania. Adam Trnka mu pritom pomáhal. Ale v celom Mrhanove nikto nevidel nijakú rysavú jalovicu.

Do svojej dediny Adamovce prišiel Krt celý utrápený a popletený. Najprv mu pred očami tancovala lavička, po ktorej mal prejsť na druhý breh potoka, potom sa naňho vrhala hrozná mátoha, pred ktorou sa ukryl do bútlavej vrbu, a nakoniec upadol na ľade a všetko, čo na jarmoku kúpil, sa mu porozbýjalo. Potom sa veľmi čudoval, čo všetko sa od rána porobilo v jeho drahých Adamovciach tak sa tam poprehadzovali domy, že ten svoj nevedel nájsť. Pre istotu sa opýtal pri svojom dome, či majú doma muža. No a rozospatá Eva Krtová, ktorá sa nevedela v noci rýchlo zorientovať, mu odpovedala, že áno a tým veľmi sťažila Adamovo hľadanie. Krt už potom nevedel, ani kto je - či je Trnka a či Krt. Našťastie po druhom opýtaní už spamätaná Eva si dotiahne muža do izby a uloží ho spať. Keď sa Adam prebudil, vedel, že je tak zle, ako ešte nebolo. Všetko, čo kúpil na jarmoku, sa rozbilo. Ale to najhoršie bolo, že nemal ani jalovicu, ani peniaze. Musí ísť s pravdou von. S plačom sa prizná, že jalovicu stratil a povie aj to, že ju kúpil od kmotra Trnku. Na to ho rozhnevaná Eva vyhodí z domu. Má sa ukázať až vtedy, keď dovedie jalovicu.

Hneď ráno dovedol Trnka jalovicu vraj ju odviazala jeho žena, keď sa vracala z jarmoku, nevediac, že kravu muž predal svojmu susedovi. Krtová sa až teraz zamyslela nad tým, čo vykonala, že vyhnala svojho muža o hlade a smäde a bez grajciara do sveta. Priznala Trnkovi, že keď Adam odchádzal z domu, tak plakal. Vtedy sa začal Trnka báť, aby si Krt niečo neurobil, lebo vedel, aký je kmotor ľútostivý. A tak sa ho vybral hľadať. Hľadal ho celý týždeň v Mrhanove, v okolitých dedinách aj inde. Nakoniec, keď už Eva začala dokonca chváliť svojho muža pred ľuďmi, dôjde Krt pred štedrým dňom domov. Krt vrátil žene peniaze (aj tie, čo pred ňou zatajil) a zariekol sa, že už nikdy nebude piť. A svoj sľub aj dodržal. Od tých čias sa vraj stal Adam Krt vážnym občanom v Adamovciach. pozri téma humor

- **vševediaci rozprávač**

J.G. Tajovský – Aby odvykali...

Ako prozaik patrí k vedúcim predstaviteľom druhej vlny slovenského literárneho realizmu, pričom veľký dôraz kladie na sociálne témy; ako dramatik je zakladateľom slovenskej realistickej drámy. Jeho diela sú spojené s aktuálnymi politickými a sociálnymi problémami, pričom **okrem kritiky využíval často i humorné** ladenie príbehov. Tie zasadzoval najmä do dedinského či malomestského prostredia, kde vynikla jeho schopnosť humorného opisu prostých ľudí a ich každodenných problémov, no tiež vyzdvihuje **potrebu ich nápravy**.

- kritický pohľad
- **vševediaci rozprávač**

J. G. Tajovský – Apoliena

Literárny druh: epika

Literárny žáner: poviedka

Téma: poviedka vykresľuje obraz slúžky, ktorá slúži u majstra, kde napriek tomu, že je hluchá, padne na jej osobu nejedno krivé slovo

Idea: autor v diele odhaľuje hlavne následky alkoholizmu

Postavy:

- Apoliena- hluché 15- ročné dievča, ktoré prichádza slúžiť do domu majstra – chudá, bledá, špinavá, hluchá ako poleno
- Apolienina matka, jej sestry, pán majster, pani majstrová, sluhovia

Dej: V dome majstra potrebujú na výpomoc slúžku. Prichádza Apoliena, ktorá síce nespĺňa predstavy majstra a pani majstrovej, no po dlhom prehováraní jej matkou, je do práce prijatá. Slúžka to nebola bohvieaká, mala len pätnásť rokov, k tomu bola ešte aj hluchá... Všetci v dome, s učňami na čele, ju iba využívali a robili si z nej posmech. Nedelú po nedeli prichádzajú Apolienu navštevovať jej sestry. Najskôr staršia, jej navlas podobná, len krajšie oblečená, potom mladšia, ktorá bola odlišná od tých dvoch tým, že nebola hluchá.

Prichádza aj ich matka a stretáva sa s paňou. Sťažuje sa jej, ako jej manžel pijan bitkou už dve deti zmrzačil, a tak o sluch pripravil a ako sa bojí o tú najmladšiu, aby takisto neskončila. Pani jej radí, nech od neho ujde, no ona tvrdí, že útekom nič nevyrieši. Po tomto rozhovore si učni uvedomia ako sa majú dobre. I keď sem- tam dostanú nejaké to zaucho, tá bolesť je nič v porovnaní s bolesťou, ktorú musela cítiť Apoliena, keď ju otec bitkou načisto o sluch pripravil. Odtedy nikto v dome nedovolí viac po Apolienke húkať alebo vysmievať sa jej.

V poviedke Apoliena chce Tajovský poukázať hlavne na dôsledky alkoholizmu. Hodnotný je však aj záver diela, kde všetci zmenia výsmešný postoj k hluchej slúžke na pochopenie a súcit.

Dielo je iné od predchádzajúcich Tajovského poviedok tým, že rozprávačom už nie je sám autor, ale jeden z učňov pracujúci u majstra – **priamy rozprávač (ja rozprávanie)**

- **nespoľahlivý rozprávač** – je tu rozpor medzi morálnymi normami autora a morálnymi normami rozprávača (autor – súcit, rozprávač – výsmech, irónia)

M. Urban – Živý bič

Útvar: Sociálno-psychologický, expresionistický, unanimitický román s témou 1.svetovej vojny (una anima – jedna duša – dedina koná ako jeden celok)

Téma: utrpenie dedinského ľudu zasiahnutého krutými následkami vojny

Čas: prvá svetová vojna

Obdobie v literatúre: slovenská literatúra obdobia medzi dvoma svetovými vojnami

Miesto: dedina Ráztoky na severe Slovenska

Názov je symbolický – bič – vojna bičuje ľudí i bič pomsty

Kompozícia: Román sa skladá z 2 častí

1. časť: **Stratené ruky** – autor zachytáva vplyv vojny na ľudí, i keď sa neodohráva priamo na vojne. Spočiatku ľud nechápe, čo je vojna, oslavuje ju tak, ako vrchnosť a povinnosť káže. No dramatické udalosti zasahujú priamo do osobných životov Ráztočanov, ktorí svoje názory radikálne zmenia.

- **stratené ruky – symbol rúk, ktoré chýbajú (ruky mužov, ktorí museli odísť na front a ženy ostali na všetko samy)**

2. časť: **Adam Hlavaj** – ľud plný nenávisti prameniacej z prežitých útrap baží po pomste. Začína protestovať a zúčtuje so zlom – vrchnosťou a vojakmi = políciou

- **alkoholizmus - „...potom sa strhla divá chlastačka...“ – vojna mení charaktery ľudí, zapríčiňuje úpadok dobrých mravov; dedina sa mení na živel**